

Zekeriya Pak, Tefsir Usûlü

Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2020, 247 sayfa, ISBN: 978-625-44435-2-7

İrfan KARA

Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Tefsir Ana Bilim Dalı, Kahramanmaraş/Türkiye
irfankara@ksu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5033-7424>

Kitap İncelemesi

Süreç

Geliş Tarihi: 29.06.2026

Kabul Tarihi: 16.07.2026

İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Finansman: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Telif Hakkı:

© İrfan Kara | Creative Commons Attribution – Noncommercial 4.0 (Cc By Nc) International License

Öz

Bu çalışma, Zekeriya Pak tarafından kaleme alınan Tefsir Usûlü adlı eseri incelemektedir. İlahiyat Fakültelerindeki Tefsir Usulü dersine yönelik hazırlanan eser, Kur'an'ın anlaşılması ve yorumlanmasına ilişkin temel yöntem ve ilkeleri sistematik biçimde ele alma amacı taşımaktadır. Kur'an'ın insanlığa hidayet rehberi olma işlevini yerine getirebilmesi, doğru anlaşılması ve yorumlanmasına bağlıdır. Doğru anlamayı temin etmek ve keyfi yorumların önüne geçebilmek için de belirli yöntemlerin ortaya konulması zaruridir. Tarihsel süreçte bu ihtiyaç, öncelikle ulûmü'l-Kur'ân literatürüyle karşılanırsa da bu eserler, doğrudan anlama ve yorumlamayla ilgili olmayan konulara yer vermeleri sebebiyle çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Ayrıca bu eserlerde ve Türkçe tefsir usulü literatüründe ele alınan meselelerin büyük oranda görüş farklılıklarının aktarımı düzeyinde kaldığı ve sistematik bir yöntem inşasına yeterli katkı sunmadığı yönünde değerlendirmeler yapılmıştır. Söz konusu eleştiriler ışığında Pak, eserinde klasik Kur'an ilimleri tasnifine bağlı kalmaksızın, konuları anlamla ilgili hususlar çerçevesinde kendine özgü bir sistematik içerisinde ele almıştır. Eserde konulara ilişkin ihtilafların ayrıntılı biçimde aktarılması yerine, doğrudan anlama ve yorumlamayla ilgili bağlantılar üzerine odaklanılmıştır. Ayrıca çeşitli şemalarla soyut meseleler daha anlaşılır hâle getirilmiş, bölüm başlarındaki yönlendirici içeriklerle okuyucunun konuya aktif katılımı sağlanmıştır. Netice itibarıyla eser, İlahiyat Fakültelerinde ders kitabı olarak tercih edilebilecek nitelikte bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Tefsir Usulü, Ulûmü'l-Kur'ân, Kur'an'ı Anlamada Yöntem.

Atıf: Kara, İrfan. "Zekeriya Pak, Tefsir Usûlü". *Mersin İlahiyat Dergisi* 3 (2026), 8-16.

Zekeriya Pak, Tafsir Methodology

Bilimsel Araştırma Publishing, Ankara 2020, 247 pp, ISBN: 978-625-44435-2-7

İrfan KARA

Assistant Professor, Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Department of Tafsir, Kahramanmaraş/Türkiye
irfankara@ksu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5033-7424>

Book Review

History

Received: 29.06.2026

Accepted: 16.07.2026

Plagiarism:

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Funding: The author acknowledges that they received no external funding in support of this research.

Competing Interests: The author declares that have no competing interests.

Copyright:

© İrfan Kara | Creative Commons Attribution – Noncommercial 4.0 (CC BY-NC) International License

Abstract

This study examines the work entitled Tafsir Methodology (Tefsir Usûlü) authored by Zekeriya Pak. Prepared for the Tafsir Methodology course taught in Faculties of Theology, the work aims to systematically address the fundamental methods and principles related to the understanding and interpretation of the Qur'an. The ability of the Qur'an to fulfill its function as a guide for humanity depends upon its proper understanding and interpretation. In order to ensure correct understanding and prevent arbitrary interpretations, it is necessary to establish certain methodological principles. Throughout the historical process, this need was initially addressed through the 'Ulûm al-Qur'ân literature; however, these works were subjected to various criticisms due to their inclusion of issues not directly related to understanding and interpretation. Furthermore, it has been argued that the subjects discussed in these works, as well as in the Turkish literature on tafsir methodology, have largely remained at the level of conveying differing opinions and have not contributed sufficiently to the construction of a systematic methodology. In light of these criticisms, Pak addresses issues related to meaning within his own distinctive systematic framework, without adhering to the classical classification of Qur'anic sciences. Rather than presenting in detail the disagreements concerning the subjects discussed, the work focuses directly on their relationship to understanding and interpretation. Moreover, abstract issues are made more comprehensible through various diagrams, while guiding content presented at the beginning of chapters enables readers to engage actively with the subject matter. In conclusion, the book is well suited for use as a textbook in Faculties of Theology.

Keywords: Tafsir, Tafsir Methodology, 'Ulûm al-Qur'ân, Methodology of Understanding the Qur'an.

Cite as: Kara, İrfan. "Zekeriya Pak, Tafsir Methodology". *Mersin Theology Journal* 3 (2026), 8-16.

Zekeriya Pak, Tefsir Usûlü

Giriş

Kur'an'ın insanlığa rehber olma fonksiyonunu yerine getirebilmesi, onun doğru anlaşılmasına bağlıdır. Her ne kadar Kur'an temel mesajları itibarıyla anlaşılır bir kitap olsa da ayetlerin mana ve maksatlarının doğru ve eksiksiz biçimde bütün yönleriyle ortaya konulabilmesi için ciddi bir ilmî birikim, sahih bir düşünce alt yapısı ve maksada ulaştırıcı bir usul bilgisi gerekmektedir. Zira usulden yoksun yorum faaliyetleri, Kur'an'ın anlamını açıklamak yerine onu keyfi yorumlara açık hâle getirebilmekte ve ilahî mesajın doğru şekilde kavranmasını zorlaştırabilmektedir. Bu yönüyle Tefsir usulü, hem Kur'an'ın sahih biçimde anlaşılması hem de Kur'an merkezli İslâmî ilimlerin sağlam esaslar üzerine inşa edilmesi açısından temel ve zorunlu bir disiplin niteliği taşımaktadır. (s. 9)

Kur'an'ı anlama ve yorumlamada gerekli olan usuller, klasik dönemde öncelikle ulûmü'l-Kur'ân literatürü aracılığıyla ortaya konulmaya çalışılmış olmakla birlikte, modern dönemde bu eserlerin Kur'an'ın okunması ve anlaşılmasına katkı sağlayacak nitelikte veriler içermediği yönünde eleştiriler getirilmiştir. Hatta bazıları, Kur'an'da yer alan her hususun, tefsirin konusu olması nedeniyle tefsirin belirli bir sınırının bulunmadığı, bu sebeple de hadis, kelam ve fıkıh gibi disiplinlerden bağımsız bir usulünün olamayacağını da ileri sürmektedir. Ayrıca bu görüşü savunanlara göre ulûmü'l-Kur'ân eserlerinde ele alınan konuların önemli bir kısmı, Kur'an'ın metinsel muhtevasına ilişkin ham bilgilerin çeşitli başlıklar altında tasnif edilmesinden ibarettir. Bu nedenle ulûmü'l-Kur'ân tabirinin, anlama ve yorumlamaya yönelik bir yöntem bilgisinden ziyade, Kur'an'la doğrudan veya dolaylı biçimde ilişkilendirilen geniş bir malumat alanına işaret ettiği ifade edilmektedir.¹

Tefsir ilminin müstakil bir usule sahip olup olmadığına ilişkin tartışmalara girmeksizin, son yıllarda kaleme alınan bazı Türkçe tefsir usulü eserlerinin, büyük ölçüde ulûmü'l-Kur'ân literatürünün yansıması mahiyetinde olduğunu belirtmek gerekmektedir. Söz konusu eserlerin, bu alandaki ilk Türkçe usul çalışmaları arasında yer almaları hasebiyle, ulûmü'l-Kur'ân geleneğinin etkilerini ve izlerini taşımaları son derece tabiidir. Bu etki söz konusu eserlerin ilmî değerini zedeleyen bir unsur olarak da görülemez. Nitekim zamanla, diğer disiplinlerin de katkısıyla anlama ve yorumlama süreçlerine ilişkin usul ve ilkelerin daha kapsamlı biçimde ele alınması, daha sistematik yöntemlerin ortaya konulmasına imkân sağlamıştır. Bu bağlamda, önceki usul kitaplarında yer alan konuları farklı tasnifler altında yeniden ele alması, yerleşik kabulleri sorgulaması ve birçok konuda anlama ve yorumlamayı merkeze alması bakımından öne çıkan eserlerden biri Zekeriya Pak'ın *Tefsir Usûlü* adlı çalışmasıdır.

1. Kitabın Amacı ve Konusu

İlahiyat Fakültelerinin lisans müfredatında yer alan Tefsir Usulü dersini alan öğrenciler dikkate alınarak hazırlanan eser, Kur'an'ın anlaşılması ve yorumlanmasında

¹ Geniş bilgi için bk. Mustafa Öztürk, "Tefsirde Usûl(süzlük) Sorunu", *İslamiyat* 6/4 (2003), 76-83.

ihtiyaç duyulan temel usul meselelerini sistematik bir çerçevede okuyucuya sunmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda eser, tefsir usulünün temel kavramlarını, Kur'an ilimlerinin anlamla ilişkili başlıca meselelerini ve Kur'an'ın anlaşılması ile yorumlanmasına yön veren usul ilkelerini ele almaktadır. Böylece eser, hem ders kitabı olarak kullanılabilecek temel bir başvuru kaynağı olmayı hem de okuyucuya tefsir usulüne ilişkin bütüncül bir perspektif kazandırmayı hedeflemektedir.

2. Yöntem ve Kaynak Kullanımı

Eserde, sosyal bilimlerde yaygın olarak başvurulan doküman analizine dayalı bir araştırma yaklaşımının benimsendiği görülmektedir. Bu çerçevede klasik döneme ait *Ulûmü'l-Kur'ân* ve *Usûlü't-Tefsîr* literatüründen kapsamlı biçimde yararlanılmış, bunun yanı sıra daha önce kaleme alınan Türkçe tefsir usulü eserlerinden de hem istifade edilmiş hem de bu eserlere eleştirel değerlendirmeler çerçevesinde yer verilmiştir. Ayrıca son dönemde tefsir usulü alanında yayımlanan akademik makale ve tezlerde öne çıkan tespitlere de zaman zaman yer verilerek güncel literatürle irtibat kurulmuştur. Bu yönüyle eser, Kur'an'ı anlama ve yorumlama yöntemlerine ilişkin temel meseleleri klasik kaynaklardan modern akademik çalışmalara uzanan geniş bir literatür çerçevesinde ele alma eğilimi sergilemektedir.

3. Kitabın Planı ve Muhtevası

Eser dokuz ana bölümden oluşmaktadır ve genel hatlarıyla bu bölümlere bakıldığında şu çerçeve ortaya çıkmaktadır: Birinci bölümde vahyin ilk geliş sürecine dair bilgiler verilmekte, ardından Kur'an'ın inzal keyfiyeti ve zamanıyla ilgili kavramlar ele alınmaktadır. İkinci bölüm Kur'an'ın kaynağını ve bu kaynağa yönelik muhatapların itirazlarını konu edinmektedir. Üçüncü bölüm ise yedi harf üzere okuma başlığı dışında genel olarak Kur'an'ın metinleşme sürecine ilişkin meseleleri ele almaktadır. Dördüncü bölümde gerek Kur'an'ın kendisiyle ilgili (kitâb, kelâm, kavî), gerekse içeriğine dair (ayet, sûre) temel kavramlara yer verilmektedir. Beşinci bölümde Kur'an'ın anlaşılmasıyla ilişkili olan tefsir, te'vil, mana, tercüme ve meâl gibi kavramlar ele alınmaktadır. Altıncı bölümde Kur'an'ın dil yapısıyla ilgili görülen ulûmü'l-Kur'ân konuları işlenmektedir. Yedinci bölümde Kur'an'ın iç düzeni ve bütünlüğü ele alınarak bunlara dair uyumluluklar ve çelişki vehimleri tartışılmaktadır. Sekizinci bölümde Kur'an'ın yalnızca dilsel incelemelerle anlaşılamayacağı, bu sürece nüzûl ortamını temsil eden metin dışı unsurların da dâhil edilmesi gerektiğini vurgulayan temel bazı konulara yer verilmektedir. Dokuzuncu bölümde ise Kur'an'ın anlatım üslubunda öne çıkan özellikler ele alınmaktadır.

4. İçerik Analizi

Eserde her bölüm, ele alınacak konuların genel çerçevesini ortaya koyan "Bu Bölümde Neler Öğrenilecek" başlığı ile başlamaktadır. Ayrıca bölüm başlarında yer verilen "Hazırlık Çalışmaları" soruları, okuyucuyu konuya zihinsel olarak hazırlamayı, ön bilgilerini harekete geçirmeyi ve araştırmaya yönlendirmeyi amaçlamaktadır. (s. 11, 39, 57 vb.) Bu yönüyle eserin, yalnızca bilgi aktarımını değil, aynı zamanda öğrencinin öğrenme sürecine aktif katılımını ve eleştirel düşünme becerisini geliştirmeyi de hedeflediği söylenebilir. Bu

bağlamda, “Hazırlık Çalışmaları” kapsamında beşinci bölümün başında yer alan şu sorular örnek olarak zikredilebilir:

1. Bir âyetin doğru anlaşılabilmesi için sadece âyetin kendisi yeterli midir? Başka unsurlara da ihtiyaç var mıdır? Araştırınız.

2. Tefsîr ne demektir? Niçin tefsire ihtiyaç vardır? Tefsir ile anlama arasındaki ilişki nedir? Araştırınız.

3. Te'vîl ne demektir? Tefsîr ve te'vîl arasındaki anlam ve maksat farkı var mıdır? Araştırınız.

4. Meâl-tefsir ilişkisi hakkında ne düşünüyorsunuz? Bir meâlde okuduklarınıza Allah sözü denebilir mi? Araştırınız. (s. 99)

İlgili bölümlere başlamadan önce verilen bu araştırmaya ve konuların püf noktalarına dikkat çekmeye odaklanan sorular, eserin pedagojik yönünü güçlendirmekte ve onu benzer içerikteki diğer tefsir usulü eserlerinden farklılaştırmaktadır. Bölüm odaklı soru yöntemine, farklı bir biçimde de olsa, Ömer Çelik'in eserinde de rastlanmaktadır. Ancak Çelik, bölüm başında değil, sonunda o bölümün içeriğini değerlendirmeye yönelik klasik, çoktan seçmeli ve boşluk doldurma türünde sorulara yer vermektedir.²

Daha önce kaleme alınan bazı Türkçe tefsir usulü eserleri, büyük ölçüde klasik dönem ulûmü'l-Kur'ân literatürünün modern dönemdeki bir devamı niteliğinde olup yöntem ve içerik bakımından söz konusu geleneği sürdürmektedir. Bu eserlerde konular, genel olarak Kur'an ilimleri başlığı altında herhangi bir alt tasnife tabi tutulmadan ele alınmaktadır.³ Bazı eserlerde ise Kur'an ilimleri “Lafızla ilgili ilimler”, “Anlamla ilgili ilimler” ve “Tarih içerikli ilimler” şeklinde üçlü bir tasnife tâbi tutulurken,⁴ bazılarında “Tarihi olgular ve nüzul ortamı ile ilgili ilim dalları” ile “Kur'an'ın dil, lafız ve mana yönü ile ilgili ilim dalları” şeklinde ikili bir ayrıma tâbi tutulduğu görülmektedir.⁵ Yazar da ulûmü'l-Kur'ân eserlerinde ele alınan konuları belirli temalar altında tasnif ederek işlemektedir. Bu çerçevede eserde konular, “Kur'an'ın dil yapısı”, “Kur'an'ın iç bütünlüğü”, “Kur'an'ın nüzûl ortamı ve anlamaya etkisi” ve “Kur'an'ın anlatım üslubu” gibi dört temel kategori altında ele alınmıştır. (s. 111-238)

Eserde daha önceki Türkçe usul eserlerinde yer almayan “İlk Vahiy”, “Kur'an'ın Kaynağı Problemi”, “İlk Muhatapların Kur'an'ın Kaynağına Yönelik İtirazları”, “Mantûk ve Mefhûm” ve “Hazf” gibi konulara da yer verildiği görülmektedir. (s. 39-56; 147-151; 229-234) Bu konulardan biri olan “İlk Vahiy” başlığıyla esere giriş yapılması ve Hira Mağarası'nda ilk vahyin nüzûlüne ilişkin rivayetlerin merkeze alınarak okuyucunun vahyin başlangıç dönemine götürülmesi, eserin özgün yaklaşımını yansıtan yönlerden biridir. Ayrıca eserde gerek klasik gerekse modern dönem

² Ömer Çelik, *Tefsir Usûlü ve Tarihi* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2012), 115-122; 235-240 vb.

³ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971), 111-205; Çelik, *Tefsir Usûlü ve Tarihi*, 187-234; Mesut Okumuş, “Ulûmu'l-Kur'ân (Kur'ân İlimleri)”, *Tefsir El Kitabı*, ed. Mehmet Akif Koç (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 316-425.

⁴ Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013), 129-247.

⁵ İsmail Çalışkan, *Tefsir Usûlü* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 128-162.

tefsir usulü eserlerinde yer alan *İ'câzü'l-Kur'ân*, *Fezâilü'l-Kur'ân* ve *Tekrârü'l-Kur'ân* gibi konular yer almamaktadır. Bu durum, yazarın söz konusu başlıkları Kur'an'ın anlaşılması ve yorumlanmasına doğrudan yöntemsel katkı sağlayan usul konuları arasında değerlendirmemiş olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Yine eserde bazı usul kitaplarında görülen hermenötik ve tarihselci yaklaşım gibi çağdaş eğilimlere⁶ dair meselelere de yer verilmemiştir.

Eserde, diğer birçok Türkçe usul çalışmasının aksine, ele alınan meselelerle ilgili klasik dönemden günümüze kadar ortaya konulan farklı görüşleri ve ihtilafları ayrıntılı biçimde aktarma, bunlara genişçe yer verme gibi bir yöntem takip edilmemiştir. Yazarın bu yöntemini yedi harf ve muhkem-müteşâbih konularını ele alış biçimi üzerinden somutlaştırmak mümkündür. Gerek klasik dönem kaynaklarında gerekse Türkçe kaleme alınan usul eserlerinde, yedi harf rivayetinde geçen “yedi” sayısı ile “harf” kavramından neyin kastedildiğine dair otuzdan fazla görüşten bahsedilmektedir.⁷ Yazar ise yedi harf meselesine ilişkin farklı görüşleri ayrıntılı olarak tartışmak yerine, Hz. Ömer ile Hişâm b. Hakîm arasında geçen okuyuş ihtilafı rivayetini esas almakta, Furkân Sûresindeki okuyuş farklılıkları başta olmak üzere çeşitli ayetlerden örneklerle atıfta bulunarak söz konusu farklılıkları, ayetin temel anlamına hâle getirmeyen ve belirli lafızlarla sınırlı olmak üzere vuku bulmuş okuma farklılıkları olarak nitelemektedir. Konu hakkında çok sayıda görüş ayrılığının ortaya çıkmasının temel sebeplerinden biri, meselenin ortaya çıktığı tarihî bağlamdan bağımsız olarak teorik düzlemde ele alınması ve daha sonra sistemleşen kıraat ilminin “سَبْعَةُ أَحْرَافٍ” ifadesi üzerine bina edilmeye çalışılmasına bağlanmaktadır. Nitekim yazara göre, yedi harf meselesi Hz. Peygamber döneminde Hz. Ömer ile Hişâm b. Hakîm arasında yaşanan okuyuş ihtilafı bağlamında ilk gündeme gelişi dikkatlice izlenip doğru bir durum analizi yapılırsa, konunun sanıldığı kadar karmaşık olmadığı anlaşılabacaktır. (s. 65-71)

Yazar'a göre muhkemin “anlamı açık ve anlaşılır”, müteşâbihin ise “manası ilk bakışta anlaşılamayan veya farklı anlamlara gelebilen, bu anlamlardan birini tercihte zorluk bulunan, anlamı tespit için bir delile ihtiyaç duyulan” ayetler şeklinde tanımlanması⁸ konuyu gereğinden fazla karmaşık hale getirmektedir. Zira bu yaklaşım, herhangi bir sebeple anlamında kapalılık bulunan her ayeti müteşâbih kapsamına dâhil etmektedir. Nüzûl sebebinin bilinmemesi, garîb kelimelerin bulunması, birden fazla anlama gelebilen lafızlar, takdim-tehirler, mecazî ifadeler ve benzeri unsurların yol açtığı anlama güçlükleri bu çerçevede müteşâbihlik sebebi sayılmaktadır. Oysa müfessirlerin üzerine söz söylemediği, anlamını açıklamadıkları neredeyse hiçbir ayetin bulunmadığı dikkate alındığında, bu tanımın sonucunda Kur'an ayetlerinin büyük bir kısmının müteşâbih kabul edilmesi gerekecektir. Ancak yazara göre muhkem ve müteşâbih arasındaki temel fark, sözden anlaşılan ile sözün anlatmak istediğinin örtüşüp örtüşmemesine dayanmaktadır. Şehâdet âlemine ilişkin olguları konu alan ifadelerde sözden anlaşılan ile sözün

⁶ Demirci, *Tefsir Usûlü*, 282-303.

⁷ Celâlüddîn Abdurrahmân es-Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim (Kahire: el-Heyetül-Mısriyye, 1974), 1/164-176; Demirci, *Tefsir Usûlü*, 106-116.

⁸ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 124 vd.; Demirci, *Tefsir Usûlü*, 153 vd.

anlatmak istediği örtüştüğünden bu tür ifadeler muhkemdir. Buna karşılık gayb âlemine ilişkin ifadelerde, insan zihninde oluşan tasavvur, söz ile anlatılmak istenen şeyi tam olarak bir karşılığı değil, sadece müteşâbih/benzeyen, çağrıştırmacı bir karşılığıdır. Örneğin Yâsîn 36/20. ayetindeki “وَجَاءَ مِنْ أَفْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ” “Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi.” geldi/جاء fiili muhkemdir.

Zira buradaki gelme eylemi şehadet alanından bildiğimiz şekliyle bir varlığın bir mekândan başka bir mekâna ulaşmasını ifade etmektedir. Diğer taraftan aynı fiil, Fecr 89/22. ayetinde ise “وَجَاءَ رَبُّكَ”, “Rabbin geldi.” müteşâbih bir söze dönüşmektedir. Çünkü fiilin ifade ettiği gerçek anlam, hakikate uygun olarak zihnimizde oluşmaz. Bunu anlamak için kendimizi zorlasak en fazla zihnimizde bir insanın gelişi gibi müteşâbih bir tasavvur oluşur. Fakat ayet bunu anlatmamaktadır. Ayette Allah’ın gelişinin bildiğimiz bir gelme eylemini değil de gerçekte neyi ifade ettiğinin cevabını aramak ise ayetin tevilinin peşine düşmek demektir. (s. 127-129)

Yazar daha önceki Türkçe tefsir usulü eserlerinde bulunan bazı konulara dair gelenekselleşen kabullerin hatalı yönlerine de işaret etmektedir. Örneğin yazar, garîbü'l-Kur’ân konusuna dair yapılan “Arapça dışındaki diğer dillerden Arapçaya girmiş veya Kureyş lehçesi dışında diğer lehçelere ait kelimelerin Kur’ân’da yer alması”⁹ şeklindeki tanımları isabetli bulmamaktadır. Zira başka bir dilden Arapçaya geçmiş ya da Kureyş lehçesine diğer lehçelerden geçmiş kelimelerin anlamı herkesçe biliniyor ise onda garîb olma vasfı bulunmamaktadır. Bir kelimenin garîb oluşu sadece onun anlam delaletiyle alakalı bir durum olup aslen Arapça olup olmaması veya Kureyş lehçesinde yer alıp almamasıyla ilgili değildir. Ayrıca yazara göre Kur’ân kelimelerinin nüzûl dönemindeki anlamlarını tespit etmek ve sonraki nesillere sunmak üzere ele alınan “Garîbü'l-Kur’ân”, “Me’ani'l-Kur’ân”, “Mecâzu'l-Kur’ân” vb. adlarla yazılmış eserler, adları farklı olsa da içerik ve maksat itibarıyla aynı kategoride olan çalışmalardır. (s. 115-116) Yine yazar, önceki usul kitaplarında nezâir’e dair –cehennem, nâr, sakar, hutame ve cahîm’in aynı anlama delalet etmesi-¹⁰ şeklinde verilen meşhur örneğin eş anlamlılık kapsamında değerlendirilmemesi gerektiği kanaatinde. Zira bunlardan *cehennem* özel isim, diğerleri ise cehennemi farklı yönleriyle niteleyen sıfattır. *Nâr*, cehennemin ana unsurunun ateş olduğunu, *hutame*, cehennemin insanları öğütüp parçalayan bir yer olduğunu *cahîm*, cehennemin kaynayan bir ateş oluşunu, *hâviye* ise cehennemin derin bir uçurum olduğunu nitelediğinden bunlar eş anlamlı değildir. (s. 146-147)

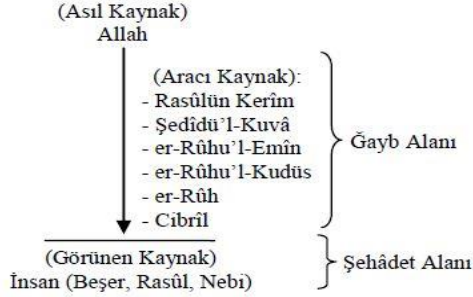
5. Dil ve Üslup İncelemesi

Eserde akademik bir üslup benimsenmiş, tefsir usulü alanına özgü ıstılahlar büyük ölçüde özgün şekliyle korunmuştur. Konuların işlenişinde alandaki kavramların Türkçe karşılıklarıyla açıklanması yerine, literatürde yerleşik kullanımlarına sadık kalınması tercih edilmiştir. Bununla birlikte bölüm başlıklarında yer yer bu yaklaşımın dışına çıkılarak ıstılahların Türkçe karşılıklarına da yer verilmiş (örneğin: el-Hurûfu'l-Mukatta’a: Sûre Başlarındaki Hece Harfleri, Müşkilü'l-Kur’ân: Kur’an’da Çelişki Şüphesi, Emsâlü'l-Kur’ân: Örnekleme Yoluyla Anlatım),

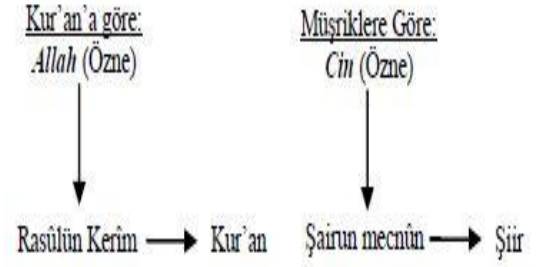
⁹ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 147-149; Demirci, *Tefsir Usûlü*, 141-142.

¹⁰ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 181; Demirci, *Tefsir Usûlü*, 146.

böylece alandaki teknik kavramların ilk bakışta anlaşılmasına katkı sağlanmıştır. Özellikle ilk iki bölümde kavramların semantik tahlillerine ağırlık verilmesi, bu bölümlerin diğer ünitelere kıyasla daha teknik düzeyde kalmasına yol açmıştır. Öte yandan eserin çeşitli şema ve tablolarla desteklenmiş olması, kavramsal, karışık ve nispeten soyut meselelerin daha anlaşılır ve somut hâle gelmesini sağlamıştır. (s. 23, 30, 37 vb.)

(s.45)

(s.54)

Sonuç

Netice itibarıyla, ulûmü'l-Kur'ân literatürünün olduğu gibi Türkçeye aktarılması, Kur'an'ı anlamaya yönelik işlevsel bir usul inşa etmek için tek başına yeterli görünmemektedir. Bu nedenle, özellikle anlama ve yorumlamaya doğrudan katkı sağlayan konuların seçilerek bunlar üzerinden bir yöntem geliştirilmesi önem taşımaktadır. Özellikle lisans düzeyinde okutulan bazı usul kitaplarında, ele alınan konuların Kur'an'ı anlama sürecindeki işlevine yeterince temas edilemediği görülmektedir. Bu çerçevede tefsir usulü eserlerinin yalnızca gelenekteki ihtilafı görüşleri aktarmakla yetinmeyip, öğrencilerin zihninde daha net ilke ve yöntemler oluşturacak değerlendirme ve tercihler sunması da beklenmektedir. Bu bağlamda Pak'ın Tefsir Usûlü adlı eseri, her ne kadar ilk bölümlerindeki kavramsal tahliller zaman zaman lisans düzeyinin üzerinde bir yoğunluk arz etse de genel olarak Kur'an'ın anlaşılması ve yorumlanmasına ilişkin daha net ilke ve yöntemler ortaya koyması bakımından alandaki temel başvuru kaynaklarından biri olarak öne çıkmaktadır. Eserde ulûmü'l-Kur'ân literatüründe ele alınan konularının tamamına yer verilmemiş, aksine Kur'an'ın anlaşılmasına katkı sağlayacak başlıklar dikkatle seçilmiştir. Ayrıca eser, teorik tartışmaların ötesine geçerek usul konularındaki anlam kapalılıklarının giderilmesi, yanlış anlamaların önlenmesi ve yorum sürecine katkı sağlanması hususlarına odaklanması bakımından dikkat çekmektedir. Bu çerçevede eserin, İlahiyat Fakültelerinde ders kitabı olarak tercih edilebilecek nitelikte bir çalışma olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971.
- Çalışkan, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2. Basım, 2017.
- Çelik, Ömer. *Tefsir Usûlü ve Tarihi*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2012.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usûlü*. İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 27. Basım, 2013.
- Okumuş, Mesut. “Ulûmu’l-Kur’ân (Kur’ân İlimleri)”. *Tefsir El Kitabı*. ed. Mehmet Akif Koç. 316-425. Ankara: Grafiker Yayınları, 4. Basım. 2015.
- Öztürk, Mustafa. “Tefsirde Usûl(süzlük) Sorunu”. *İslamiyat* 6/4 (2003), 69-84.
- Pak, Zekeriya. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2020.
- Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân. *el-İtkân fî ulûmi’l-Kur’ân*. thk. Muhammed Ebû’l-Fazl İbrahim. 4 Cilt. Kahire: el-Heyetül-Mısriyye, 1974.